

Nierówności dochodowe w Polsce

Anita Szymańska
Grzegorz Pawłowski
Radosław Kleina

Nierówności dochodowe w Polsce

**Skala zjawiska
i jego determinanty**

Wydawnictwo
Uniwersytetu
Gdańskiego

Gdańsk 2024

Recenzent

dr hab. Małgorzata Gawrycka, prof. PG

Redakcja, skład i łamanie

Violet Design / Wioletta Kowalska

Projekt okładki i stron tytułowych

Studio Spectro

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu
Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-635-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206

e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl

wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa

Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wstęp	7

Rozdział I

Pojęcie nierówności ekonomicznych i metody ich pomiaru	11
1.1. Nierówności ekonomiczne oraz ich rodzaje	11
1.2. Sposoby pomiaru nierówności ekonomicznych i dylematy z tym związane	16
1.3. Sposoby gromadzenia danych	29

Rozdział 2

Diagnoza nierówności dochodowych w Polsce na tle krajów OECD	31
2.1. Zróżnicowanie dochodowe mierzone współczynnikiem Giniego	31
2.2. Analiza rozkładu dochodów z użyciem grup decylowych	35
2.3. Skala ubóstwa	41

Rozdział 3

Determinanty nierówności dochodowych w Polsce	45
3.1. Przyczyny rosnących nierówności dochodowych na świecie	45
3.2. Struktura dochodów według źródeł	47
3.3. Aktywność zawodowa a zróżnicowanie dochodów	53
3.4. Czynniki wpływające na wysokość płac	56
3.5. Znaczenie premii edukacyjnej dla kształtowania się dochodów	61
3.6. Grupy uzyskujące najwyższe płace	68
3.7. Zróżnicowanie dochodów w zależności od miejsca zamieszkania ...	71

Rozdział 4

Polityka państwa wobec nierówności dochodowych	75
4.1. Nierówności dochodowe jako wyzwanie dla polityki publicznej	75
4.2. Państwa demokratyczne wobec nierówności dochodów	83

4.3. Redystrybucyjna rola systemu podatkowego	87
4.4. Transfery jako narzędzie redystrybucji bezpośredniej	96
4.5. Predystrybucja w kontekście zapewnienia równych szans	104
Zakończenie	113
Bibliografia	119
Spis tabel i rysunków	129
Załącznik 1	
Rozkład pracowników według poziomu wykształcenia i poziomu zarobków w stosunku do mediany zarobków (2020 r.)	133

Wstęp

Zagadnienia związane z nierównościami ekonomicznymi, w tym dochodowymi, pozostają w kręgu zainteresowań szerokiej społeczności. Zarówno naukowcy, w szczególności ekonomiści, ale nie tylko, politycy, dziennikarze, jak i obywatele uznają, że nierówności dochodowe są istotnym czynnikiem wpływającym na wiele obszarów życia. Temat, pojawiając się w debacie publicznej, wzbudza zazwyczaj gorące emocje. Wiąże się on nierozzerwalnie z pojęciem sprawiedliwości społecznej, która rozumiana jest odmiennie przez różne grupy społeczne. Niezależnie jednak od tego, aby móc prowadzić dyskusję w jakimkolwiek obszarze, potrzebna jest rzetelna diagnoza zjawiska wraz z analizą przyczynowo-skutkową przybliżającą obraz rzeczywistości.

Celem niniejszej monografii jest przede wszystkim zdiagnozowanie poziomu i dynamiki zróżnicowania dochodowego w Polsce, a także głównych determinant tego zróżnicowania. Świadomie autorzy uchylają się od oceny samego zjawiska, tzn. czy zdiagnozowane zróżnicowanie jest korzystne, czy nie dla gospodarki i społeczeństwa, wychodząc z założenia, że ocena taka jest raczej wynikiem wyznawanego światopoglądu związanego z pojmowaniem pojęcia sprawiedliwości społecznej niż efektem uzyskanych wyników badań naukowych.

Hipoteza badawcza zakłada, że nierówności dochodowe w Polsce, na tle krajów Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), kształtują się na przeciętnym poziomie.

W rozdziale pierwszym omówiono samo pojęcie nierówności dochodowych oraz sposoby ich pomiaru. Jest to bardzo istotne dla dalszego toku wywodu. Należy pamiętać, że pomimo używania określenia „zróżnicowanie dochodów indywidualnych” rozpatrywane dochody nie dotyczą dochodów

uzyskiwanych przez jednostkę, a dochodów przypadających na jedną osobę w gospodarstwie domowym. W rozdziale tym poruszono również problem związany z gromadzeniem danych, wskazując, iż w zasadzie badacze nie dysponują pełnym dostępem do wszystkich informacji i w zależności od wykorzystywanego źródła mogą uzyskiwać różne wyniki swoich badań.

Rozdział drugi to diagnoza nierówności dochodowych w Polsce. Ze względu na opisane w rozdziale pierwszym trudności w dostępie do danych w drugim wykorzystano kilka źródeł. Stąd niekiedy analizowane są różne okresy w zależności od wykorzystywanych baz danych. Warto podkreślić, że ponieważ celem analizy jest uzyskanie obrazu struktury nierówności oraz odniesienie ich poziomu do krajów OECD, to wykorzystywanie danych dla różnych okresów (jednak niezbyt odległych od siebie) nie powinno mieć znaczenia dla ostatecznego wnioskowania. Autorzy zdecydowali się na przyjęcie takiego założenia w celu uzyskania jak najpełniejszego obrazu rzeczywistości. Tym bardziej, że żadne z istniejących źródeł nie dostarcza pełnych danych. W kilku miejscach monografii zwracają na to uwagę, analizując konkretne zagadnienia związane z przedmiotem badań.

W rozdziale trzecim podjęto próbę zidentyfikowania głównych determinant nierówności dochodowych w Polsce. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie, co w głównej mierze decyduje o tym, że jedni obywatele uzyskują niewspółmiernie wysokie dochody w stosunku do przeciętnej dla całego społeczeństwa, a inni pozostają w dolnych częściach rozkładu dochodów. Przeprowadzono weryfikację obserwacji życia codziennego i funkcjonujących powszechnie przekonań. Dzięki przeprowadzonej analizie udało się sprecyzować uprawnione wnioski.

W rozdziale czwartym przeprowadzono analizę, która miała na celu ocenę istotności działań państwa w obszarze nierówności dochodowych. Zagadnienie to jest szczególnie interesujące w przypadku badań porównawczych w grupie krajów OECD. Na tym tle można zauważyć, że o ostatecznym kształcie nierówności dochodowych w dużej mierze decyduje polityka państwa. Model społeczno-ekonomiczny funkcjonujący w danym państwie determinuje, jaki poziom nierówności jest społecznie akceptowany. Szczególnie istotne jest porównanie pierwotnych nierówności rynkowych,

na które również pośrednio ma wpływ państwo, z poziomem ostatecznych nierówności kształtowanych przez system podatkowo-transferowy.

Autorzy mają nadzieję, że zawarte w monografii analizy przyczynią się do lepszego zrozumienia dylematów i trudności związanych z badaniem zagadnień dotyczących nierówności dochodowych, a także skłonią Czytelników do refleksji nad kształtem polskiego modelu gospodarki rynkowej.